

УДК 344.722(477)

Васильців Т.Г.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів і кредиту
Львівської комерційної академії***Породко О.Ю.***аспірант
Львівської комерційної академії***СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ
ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ****CURRENT CONDITION AND IMPROVEMENT OF TAXATION SYSTEM
FOR SMALL BUSINESSES IN UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

У статті визначено стан і проблеми діяльності малого бізнесу в Україні. Розглянуто програми державної допомоги малим підприємствам. Здійснено порівняння значення малого бізнесу в економічній структурі країн ЄС та України. Встановлено недоліки Податкового кодексу України в сфері спрощеної системи оподаткування. Розроблено напрями реформування державної політики у сфері оподаткування малого бізнесу.

Ключові слова: малий бізнес, спрощена система оподаткування, напрями реформування вітчизняної податкової політики.

АННОТАЦИЯ

В статье определены состояние и проблемы деятельности малого бизнеса в Украине. Рассмотрены программы государственной помощи малым предприятиям. Проведено сравнение значения малого бизнеса в экономической структуре стран ЕС и Украины. Установлены недостатки Налогового кодекса Украины в сфере упрощенной системы налогообложения. Разработаны направления реформирования государственной политики в сфере налогообложения малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, упрощенная система налогообложения, направления реформирования отечественной налоговой политики.

ANNOTATION

The article discusses conditions and problems of small business in Ukraine, considers state aid programs to small businesses and compares the value of small businesses in the economic structure of the EU and Ukraine. Shortcomings of the Tax Code of Ukraine in the direction of the simplified taxation system are established, the ways of reforming the state policy in the direction of small business taxation are elaborated.

Keywords: small business, simplified taxation system, directions of reforming national tax politic.

Постановка проблеми. Актуальність проблем державного регулювання розвитку малого підприємництва полягає у важливій ролі цього сектору у сучасній ринковій економіці. Малий бізнес – це той елемент господарської системи держави, який лежить в основі механізму конкуренції. Малі приватні підприємства дають ринковій економіці гнучкість, мобілізують населення з їх фінансовими і виробничими ресурсами, запобігають створенню монополій, слугують ключовим фактором для структурної перебудови економіки та забезпечують поступ науково-технічного прогресу, зменшують безробіття та інші соціальні проблеми ринкового господарства. Саме тому сприяння розвитку малих підприємств є стратегічним завданням в період економічних реформ уряду.

Одним із найбільш дієвих інструментів регулювання розвитку малого бізнесу є система оподаткування. Проте в Україні, незважаючи на наявність певних пільгових режимів, вона залишається на недостатньо розвинутому рівні. З огляду на це потребує удосконалення діюча в Україні система оподаткування суб'єктів малого бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему державного регулювання сектору малого підприємництва у своїх працях досліджують такі вітчизняні науковці, як Н.Б. Буряк, З.С. Варналій, Г.Т. Михальчинець, Н.М. Ногінова, О.І. Піжук, І.М. Святенко, О.В. Тимошенко. Проте ефективність державної політики в цьому напрямі є на досить низькому рівні, що становить загрозу для економіки України, враховуючи складність політичної ситуації та загострення економічної депресії, і потребує детальнішого вивчення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Державна підтримка і розуміння малого бізнесу залишається на вкрай низькому рівні. З боку держави існує недооцінка впливу малого підприємництва на економіку та нерозуміння його потенціалу у боротьбі з соціальною проблемою безробіття. Цей стратегічний прорахунок може призвести до негативних наслідків для економіки, особливо в часи кризи.

Без державної підтримки, а також без співробітництва між самими малими підприємствами одного господарського напрямку стає неможливим протистояння великому бізнесу, який орудує значним капіталом, що не дає змоги малому підприємству виконувати антимонопольну функцію, захищати свої інтереси та інтереси соціальних груп, зайнятих в малому бізнесі.

Мета статті полягає у визначенні сучасного стану системи оподаткування суб'єктів малого бізнесу в Україні та розробці напрямів її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Малі та середні підприємства є «хребтом» роз-

винених економік. До прикладу, в Європейському Союзі частка малих підприємств разом із середніми становить близько 99% загальної кількості й створює загалом 65 млн. робочих місць. Вони є основною рушійною силою ринкової економіки завдяки своїй інноваційній активності. Враховуючи значення малих підприємств (надалі – МП), а також обмежений доступ до капіталу, держава повинна підтримувати цей підприємницький сектор.

На сьогоднішній день малі та середні підприємства відіграють надзвичайно важливу роль в економіці України, оскільки близько 40% працездатного населення зайняті або самозайняті в малому бізнесі, при цьому МП реалізують 57,6% загального обсягу товарів і послуг країни. В той же час обсяги державної підтримки цього сектору економіки є на досить низькому рівні. Однією з найбільших перешкод функціонування і розвитку малого бізнесу є обмеженість фінансових ресурсів. Недостатньо дієвими є програми мікрокредитування, зокрема, програма «Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва», на виконання якої у Державному бюджеті України на 2013 р. було виділено 10,3 млн. грн.

В рамках цієї програми суб'єкти малого підприємництва мали змогу отримати кредит (середня вартість кредиту – 250 тис. грн.) для відкриття власної справи або для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, будівництва і реконструкції виробничих приміщень. Мікрокредити надавались через Український фонд підтримки підприємництва шляхом проведення конкурсу бізнес-планів.

У 2013 р. Українським фондом підтримки підприємництва видано 37 мікрокредитів на суму 9,0 млн. грн., з них 20 мікрокредитів – фізичним особам – підприємцям на загальну суму 4,9 млн. грн.; 17 – юридичним особам на загальну суму 4,1 млн. грн. [1].

За допомогою мікрокредитів здійснюється стимулювання виробництва, переробки й збуту продовольчих товарів, сільськогосподарської та промислової продукції, оновлення основних засобів, техніки, обладнання, будівництва і реконструкції виробничих приміщень.

Програми мікрокредитування дозволили суб'єктам малого підприємництва, які за рахунок цих коштів реалізували свої бізнес плани, створити 170 нових та зберегти 125 робочих місць, значно збільшити обсяги реалізації продукції та наданих послуг.

Крім того, в рамках бюджетного фінансування здійснювалася реалізація програми «Заходи по реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні». Під час її реалізації у 2013 р. для підприємств та осіб, що бажають започаткувати власну справу, проведено 75 семінарів у 27 регіонах України, на яких пройшли навчання 4509 осіб.

Погіршують фінансовий стан вітчизняних малих підприємств також і такі проблеми, як високий регуляторний тиск; надмірне податкове адміністрування; складні умови ведення бізнесу; обмежений доступ до фінансових ресурсів; складність залучення додаткових інвестицій; постійна необхідність оновлення та модернізації виробничих потужностей; відсутність необхідної інфраструктури для МП; нестача кваліфікованої робочої сили і негнучкість ринку праці.

Незважаючи на те що уряд намагається виправити проблеми сектору і стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу (в основному це юридичні пакети, такі як Програма розвитку малих та середніх підприємств на 2015–2020 рр.), підтримка сектору не призвела до відчутних результатів. Продовжуються дії щодо налагодження двостороннього діалогу у секторі МП [2].

Мета секторальної політики на середньостроковий період – це створення ефективної підтримки та стимулювання розвитку малого підприємництва; збільшення частки малого бізнесу у ВВП; підвищення гнучкості ринку праці.

Як зазначалося, система оподаткування є одним із головних чинників або активізації розвитку малого бізнесу, або, навпаки, – його дестимулювання. Так, Податковим кодексом України передбачено поетапне зниження ставок на низку податків. Це може суттєво знизити податкове навантаження на підприємців, наблизивши його до рівня країн ЄС, створити сприятливий інвестиційний клімат. Тимчасові податкові пільги та преференції дозволять покращити ділову активність в багатьох галузях, де задіяний малий бізнес.

В той же час існує необхідність в стимулюванні малого підприємництва тих регіонів, галузей чи сфер економіки, в яких діяльність на загальних умовах оподаткування є малоефективною, інвестиційна привабливість – низькою, розміри бюджетних стимулювань – недостатні, проте розвиток таких напрямів є важливим на загальнодержавному рівні. В першу чергу це стосується депресивних територій та інноваційної сфери економіки. Таке упущення ПКУ перешкоджало реалізації Стратегії економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки та Програми економічних реформ Президента України на 2010–2014 рр., не узгоджувалося з Господарським кодексом України та низкою інших нормативно-правових актів.

Визнання соціально-економічних проблем розвитку країни є передумовою для їх подолання. Показником наявності таких проблем є рівень розвитку малого підприємництва, який є основою рівня життя та стабільності економіки в країні для значної кількості населення України. Зміна такої ситуації на гірше може суттєво вплинути на рівень і перспективи розвитку всієї країни.

Чи не основною тут постає проблема вибору оптимального режиму оподаткування та оцінки впливу системи оподаткування на формування середнього класу, адже в країні, де практично відсутній середній клас, неможливо досягнути високого розвитку продуктивних сил, інновацій, конкурентного середовища тощо. Дану проблематику підкреслили хвилювання та протести приватних підприємців України в період ухвалення Верховною Радою Податкового кодексу України.

З точки зору малого бізнесу спрощену систему оподаткування можна вважати найбільш мобільною у структурі загальної податкової системи країни, а податкове регулювання, в свою чергу, є одним з найбільш мобільних елементів механізму регулювання цієї системи. Розробка і впровадження економічних важелів тиску і втручання в податкову систему є найважливішим методом податкового регулювання. Постійні зміни і реформи в спрощеній системі оподаткування залишають проблему розвитку малого бізнесу постійно актуальною і важливою для вироблення стратегії соціально-економічного розвитку нашої країни. І надалі точаться дискусії щодо економічної доцільності спрощеної системи оподаткування, її переваг та недоліків.

Спрощена система оподаткування виконує соціально-важливу функцію, враховуючи складну економічну ситуацію в країні. При цьому отримує пряму вигоду і держава, адже самозайнятість населення автоматично знімає соціальну напруженість шляхом спаду рівня безробіття і, відповідно, необхідності витрат на різноманітні соціальні виплати.

Спрощена система оподаткування – це своєрідний «стартап» для підприємців, які отриманий дохід зможуть інвестувати у розширення власного бізнесу, наростити фінансово-економічний потенціал, вийти на новий рівень ведення своєї діяльності, працюючи не тільки на свою користь, але й на благо суспільства та держави. Це зрозумілий шлях розвитку для суспільства, що сповідує ринкові цінності розвитку економіки.

Серед основних напрямів державної підтримки малого підприємництва слід виділити реформування спрощеної системи оподаткування. Динамічний розвиток малого підприємництва та стабільні надходження до бюджету здійснюється саме завдяки цій системі. Це свідчить про адаптованість і прийнятність її для значної категорії суб'єктів підприємницької діяльності.

Введений в дію Податковим кодексом у 2012 р. механізм нарахування і сплати єдиного податку, незважаючи на вдосконалення і зміни, які вносяться, має деякі недоліки. По-перше, він все ще залишається за своєю економічною суттю неєдиним, оскільки його платники сплачують інші платежі на користь держави (єдиний соціальний внесок, місцеві податки і збори, ПДВ тощо). По-друге, встановлено обмеження щодо застосування спрощеної системи оподатку-

вання, в той час як обмеження при використанні єдиного податку у схемах податкових оптимізацій є недостатніми, навіть з урахуванням змін, які діють з 2015 р. З перелічених причин, на наше переконання, механізм справляння єдиного податку з суб'єктів малого підприємництва потребує подальшого вдосконалення.

Для того щоб визначити, які зміни необхідні спрощеній системі оподаткування, проаналізуємо сучасні критерії функціонування малого бізнесу, які використовують єдиний податок (табл. 1).

До головних завдань реформи спрощеної системи оподаткування слід віднести вирівнювання податкового навантаження на суб'єкти малого підприємництва та спрощення механізму проведення розрахунків представників малого бізнесу з бюджетами та державними цільовими фондами.

Таблиця 1

Характеристика спрощеної системи оподаткування

Критерії	Групи платників єдиного податку		
	Перша	Друга	Третя
	Фіз. особи – підприємці	Фіз. особи – підприємці	Фіз. особи – підприємці, юр. особи
Граничний обсяг доходу за рік	300 тис. грн.	1 500 тис. грн.	20 000 тис. грн.
Можливість використання найманих працівників	Не можуть використовувати	Не більше 10	Без обмежень
Ставка єдиного податку	До 10% мін. з/п у розрахунку на календарний місяць	До 20% мін. з/п у розрахунку на календарний місяць	2% від доходу для платників ПДВ і 4% для неплатників ПДВ
Податковий звітний період	Календарний рік	Календарний рік	Календарний квартал
Застосування РРО	Не застосовують	З 01.01. 2016 р. не застосовують при здійсненні діяльності на ринках, при продажу товарів дрібнооптової торгівельної мережі	З 01.07. 2015 р. не застосовують при здійсненні діяльності на ринках, при продажу товарів дрібнооптової торгівельної мережі / юридичні особи – у порядку, встановленому законодавством

Джерело: складено автором на основі [3]

Важливим практичним кроком в реалізації поставлених завдань повинне стати включення єдиного соціального внеску до складу єдиного

податку, що нині сплачується підприємцями. При цьому, на наше переконання, розподіл сум реформованого єдиного податку з суб'єктів малого бізнесу, що є фізичними особами, між відповідним місцевим бюджетом та державними цільовими фондами повинні проводити виключно відділення державного казначейства на місцях.

Завдяки відсутності чіткого законодавчого врегулювання суб'єкти малого підприємництва, які здійснюють свою діяльність на спрощеній системі оподаткування, залучаються у тіньові схеми мінімізації податкового зобов'язання підприємств загальної системи оподаткування. Крім того, серед інших порушень законодавства «спрощенцями» слід виділити сферу залучення найманих працівників у зв'язку з обмеженістю кількості таких працівників, невиконання вимог трудового законодавства щодо соціальних гарантій. Відсутність залежності розміру єдиного податку від суми виручки для першої і другої груп єдиного податку дещо вирішило проблему зниження доходів, проте це питання залишається гострим для третьої групи платників. Проте такий підхід, на нашу думку, створює надто високий граничний обсяг доходу, при якому сплачується відносно невелика сума єдиного податку, тому для вдосконалення спрощеної системи оподаткування необхідно ввести оподаткування доходу за прогресивною шкалою для збільшення надходжень до бюджету і забезпечення соціальної справедливості та вертикальної рівності.

Таким чином, за умови вірного вибору елементів податкового регулювання відбуватиметься вплив як на процес вилучення частини доходів фізичних осіб – підприємців до місцевого бюджету, так і на рівень їхнього податкового навантаження.

Висновки. Отже, малий бізнес, який є невід'ємною структурною складовою сучасної ринкової економічної системи, в трансформаційній економіці додатково набуває функцій структуроутворюючого елемента. Між тим, особливо у трансформаційних економіках, яскравого прояву набуває суперечність між об'єктивно високою економічною та соціально-політичною значущістю ролі малого підприємництва як форми діяльності та слабкою життєздатністю його окремих суб'єктів.

Податкову систему для малого підприємництва слід реформувати з метою покращення умов ведення бізнесу, залучення інвестицій, в т. ч. іноземних. Тоді така система буде стимулюючою для підприємств, що призведе до зменшення відсотку тінізації економіки. З огляду на визначені проблеми та перешкоди до напрямів удосконалення податкової політики розвитку

підприємництва доцільно включити зменшення податкового тиску на економіку; здійснення антикорупційних заходів, які б також підвищили прозорість у діяльності органів податкової служби; розробку стимулюючих податкових механізмів для пріоритетних галузей, таких як інноваційні та екологічні напрями, агросектор, енергоефективність; забезпечити податкову соціальну справедливість серед підприємців через урівноваження податкових обов'язків та прогресивні шкали оподаткування.

Для контролю ефективності змін у податковому регулюванні сфери малого бізнесу слід використовувати такі ключові показники ефективності, як частка МП у ВВП, кількість експортно орієнтованих МП, кількість робочих місць, створених МП.

Подальші наукові дослідження у цій сфері мають стосуватися узгодження вітчизняного законодавства у сфері малого бізнесу з європейським.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Держпідприємництво: Суб'єкти малого підприємництва мають змогу отримати кредит для відкриття власної справи [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246588374.
2. Малий і середній бізнес: як уряд планує підтримувати його в 2015–2017 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finbalance.com.ua/news/Maliy-i-seredniy-biznes-yak-uryad-planu-pidtrimuvati-yoho-v-2015-2017-rr>.
3. Податковий кодекс України від 06.12.2012 р. № 5519-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>.
4. Буряк Н.Б. Шляхи удосконалення спрощеної системи оподаткування в Україні / Н.Б. Буряк // Інноваційна економіка. – 2011. – С. 219–222.
5. Варналій З.С., Васильців Т.Г. Пріоритети вдосконалення державної політики розвитку малого підприємництва в Україні / З.С. Варналій, Т.Г. Васильців // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 2 (31). – С. 49–54.
6. Михальчинець Г.Т. Оподаткування малого бізнесу як напрям розвитку підприємництва в Україні / Г.Т. Михальчинець // Young Scientist. – 2014. – № 11 (14). – С. 79–83.
7. Ногінова Н.М. Оподаткування малого підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / Н.М. Ногінова // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.1. – С. 259–263.
8. Піжук О.І. Державна підтримка малого підприємництва як важлива умова розвитку сфери послуг в Україні / О.І. Піжук // Економічний простір. – 2015. – № 93. – С. 150–162.
9. Святенко І.М. Спрощення оподаткування як метод податкового стимулювання малого підприємництва / І.М. Святенко // Економічний простір. – 2014. – № 83. – С. 113–120.
10. Тимошенко О.В. Теоретичні підходи до визначення складових комплексного механізму державного регулювання підприємницької діяльності / О.В. Тимошенко // Держава та регіони. Серія «Державне управління». – 2014. – № 2. – С. 72–77.